https://e-conference.uz/index.php/prs VOLUME 18, ISSUE 02, 2026

LAKUNALARNI TARJIMA LUG‘ATLARIDA DESKRIPTIV BERISH METODIKASI

Abdulazizova Guljahon Xabibullo qizi
e-mail: guljahonabdulazizova1996@gmail.com
tel: +998994300196

Annotatsiya

Ushbu tezisda lakunalarning tarjima lug‘atlarida ifodalanishi, ularni deskriptiv (tavsifiy) usulda berish metodikasi hamda lingvomadaniy xususiyatlarini saqlash masalalari yoritiladi. Lakunalar muayyan xalqning milliy tafakkuri, urf-odati va madaniy hayotiga bog‘liq bo‘lgan, boshqa tilda to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmagan birliklar hisoblanadi. Ularni tarjima lug‘atlarida to‘g‘ri ifodalash uchun tavsifiy izohlash usulidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: lakuna, tarjima lug‘ati, deskriptiv usul, lingvomadaniyat, ekvivalentlik, milliy birliklar.

Asosiy matn

Til jamiyatning tarixiy, ijtimoiy va madaniy tajribasini aks ettiruvchi muhim vositadir. Har bir xalq tilida shu xalqning turmush tarzi va dunyoqarashiga xos bo‘lgan birliklar mavjud. V. I. Jelvisning fikricha, lakunalar ba’zi tillar va madaniyatlarda „alohidalik“ sifatida namoyon bo‘lsa, boshqalarida esa ularga ishora berilmaydi, ya’ni ular umumiy mustahkamlangan ifodasini topmaydi. Bunday birliklarning boshqa tillarda to‘liq muqobili bo‘lmasligi tarjima jarayonida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Lingvistikada bunday hodisalar lakunalar deb yuritiladi.

Tarjima lug‘atlarida lakunalarni berish jarayonida faqat so‘zning lug‘aviy ma’nosini emas, balki uning ortidagi madaniy axborotni ham yetkazish talab etiladi. Shu sababli deskriptiv metod lakunalarni ifodalashda samarali usullardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy tadqiqotchilar lakunalarni ona tilida so‘zlashuvchilarning tili va nutqida to‘liq tushunilmagan yoki muloqot paytida boshqa til madaniyati ma’lumotchilari tomonidan noto‘g‘ri tushunilgan, tegishli aks ettirishni topmagan milliy o‘ziga xos madaniyat elementlari sifatida ta’riflaydilar.

Lakunaning har xil turlari mavjud:

1. Madaniyatshunoslik;
2. Matn boshliqlari;
3. Fon bilimlari boshliqlari;
4. Xulq-atvor kamchiliklari;
5. Kinetik lakunalar;
6. Nutq va til lakunalari.

Tilning o‘ziga xos lakunasi faqat ikkita taqqoslangan til uchun dolzarbdir, chunki u bir til tizimining boshqa tizimga nisbatan nomuvofiqligini aks ettiradi va turli xalqlarning dunyo tillari tasviri bilan bevosita yoki bilvosita bog‘liqdir.

Deskriptiv berish metodida lakunaga bevosita ekvivalent izlash o‘rniga uning mazmuni, qo‘llanish sohasi va madaniy xususiyati tavsif orqali ochib beriladi. Masalan, o‘zbek tilidagi mahalla, hashar, “to‘y” kabi birliklar boshqa tillarda bir so‘z bilan to‘liq ifodalanmaydi. Bunday birliklarni tarjima lug‘atlarida izohli tarzda berish ularning milliy-madaniy mazmunini saqlash imkonini beradi.

Lakunalarni deskriptiv berishda quyidagi tamoyillarga amal qilish lozim:

1) birlikning asosiy semantik mazmunini aniq ochish;
2) milliy-madaniy komponentlarini saqlash;

3) qo‘llanish vaziyatini ko‘rsatish;
4) izohni foydalanuvchi uchun tushunarli shaklda berish.

Shunday qilib, deskriptiv metod tarjima lug‘atlarida lakunalarning mazmunini to‘liqroq ifodalashga, tillararo va madaniyatlararo muloqotni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa

Lakunalarni tarjima lug‘atlarida deskriptiv usulda berish zamonaviy lug‘atchilik va tarjimashunoslikning muhim masalalaridan biridir. Ushbu yondashuv orqali tarjima qilinishi murakkab bo‘lgan milliy-madaniy birliklarning mazmuni saqlanadi va boshqa til vakillariga tushunarli tarzda yetkaziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва: Международные отношения, 1975.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва, 1990.
4. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996.